

دانشگاه پیام نور

دانشکده علوم اجتماعی و اقتصاد

گروه جغرافیا

مرکز تهران

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته جغرافیا (گرایش برنامه ریزی شهری)

موضوع پایان نامه :

تحلیل نظام شهری استان کرمانشاه

با تاکید بر نقش آفرینی طرح های منطقه ای

استاد راهنما :

دکتر اسماعیل علی اکبری

استاد مشاور :

دکتر مصطفی طالشی

نگارش :

فروزان بیرانوند

سال ۱۳۸۸

با سپاس فراوان از اساتید محترم:

✓ جناب آقای دکتر اسماعیل علی اکبری، استاد راهنمای گرامی

✓ جناب آقای دکتر مصطفی طالشی، استاد مشاور گرامی

✓ جناب آقای دکتر رحمت اله فرهودی، استاد داور گرامی

✓ و قدردانی صمیمانه از همسر م

به نام خداوند جان و خرد

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
۳	فصل اول: چارچوب تحقیق
۳	۱-۱- مقدمه
۳	۱-۲- فرایند تحقیق
۴	۱-۳- طرح مسئله
۵	۱-۴- اهداف
۵	۱-۵- اهمیت و ضرورت تحقیق
۶	۱-۶- فرضیه ها
۶	۱-۷- پیشینه تحقیق
۱۰	۱-۸- روش تحقیق
۱۱	۱-۹- قلمرو تحقیق

۱۱	۱-۱۰-تعريف واژه ها واصطلاحات
۱۲	۱-۱۱- مشکلات تحقيق
۱۴	فصل دوم : مفاهيم پايه و چارچوب نظري
۱۴	۲-۱- تعاريف ومفاهيم
۱۴	۲-۱-۱- سلسله مراتب شهري
۱۵	۲-۱-۲- سيستم هاي شهري
۱۵	۲-۱-۳- نظام شهري
۱۵	۲-۱-۴- شبکه شهري
۱۶	۲-۲- نظريه هاي پايه در مطالعات شبکه شهري
۱۷	۲-۲-۱- نظريه مکان هاي مركزي و تئوري سيستم ها
۲۲	۲-۲-۲- نظريه هاي پيرامون اندازه بهينه شهر
۲۴	۲-۲-۳- نظريه هاي توسعه فضايي
۳۵	۲-۳- روش ها و فنون متداول در مطالعات شبکه شهري

۳۵	۱-۳-۲-مدل رتبه - اندازه
۳۶	۲-۳-۲-مدل های بررسی نخست شهری
۳۸	۳-۳-۲-طبقه بندی اندازه شهرها
۳۹	۴-۲-جمع بندی
۴۳	فصل سوم : شناخت ویژگی های نظام شبکه شهری
۴۳	۱-۳-بررسی ویژگی های محیطی
۴۳	۱-۱-۳-وضعیت توپوگرافی
۴۶	۲-۱-۳-وضعیت اقلیمی
۵۰	۳-۱-۳-منابع آب
۵۲	۴-۱-۳-وضعیت زمین شناسی
۵۳	۵-۱-۳-جمع بندی
۵۵	۲-۳-نظام تقسیمات و تحولات سیاسی

- ۶۳ - ۳-۳-۳ بررسی ساختار جمعیتی استان
- ۶۳ - ۱-۳-۳ تحولات آهنگ رشد جمعیت
- ۶۴ - ۲-۳-۳ ساختار عمومی توزیع فضایی جمعیت در استان
- ۶۸ - ۳-۳-۳ ساختار عمومی توزیع فضایی جمعیت شهرنشین
- ۷۱ - ۳-۳-۴ جمع بندی
- ۷۳ - ۳-۴ بررسی ساختار اقتصادی
- ۷۳ - ۱-۳-۴ وضع فعالیت
- ۷۴ - ۲-۳-۴ بررسی وضعیت اشتغال در بخش های اصلی
- ۷۶ - ۳-۳-۴ تعیین نقش اقتصادی شهر
- ۷۸ - ۴-۳-۴ جمع بندی
- ۷۹ - ۳-۵ بررسی شبکه شهری
- ۷۹ - ۱-۳-۵ طبقه بندی جمعیت شهرهای استان

- ۸۵ ۲-۳-۵- سلسله مراتب فضایی و قاعده رتبه- اندازه
- ۹۵ ۳-۳-۵- جمع بندی
- ۹۹ فصل چهارم : بررسی طرح ها ی منطقه ای
- ۹۹ ۱-۴- طرح مطالعات جامع توسعه اقتصادی اجتماعی (موسسه بتل مموریان)
- ۱۰۱ ۲-۴- مطالعات طرح آمایش سرزمین دور اول (ستیران)
- ۱۰۴ ۳-۴- مطالعات طرح آمایش سرزمین اسلامی، ۱۳۶۴
- ۱۰۸ ۴-۴- مطالعات طرح کالبدی ملی ایران، ۱۳۷۵
- ۱۱۰ ۵-۴- مطالعات جامع توسعه اقتصادی _ اجتماعی و فرهنگی
- ۱۱۴ ۴- ۶- مطالعات طرح آمایش سرزمین مرحله سوم، ۸۳-۱۳۷۹
- ۱۱۸ ۷-۴- جمع بندی
- ۱۲۳ فصل پنجم : آزمون فرضیه ها و ارائه پیشنهادات
- ۱۲۳ ۱-۵- آزمون فرضیه ها
- ۱۳۲ ۲-۵- جمع بندی امکانات و محدودیت های موجود در شبکه شهری

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۲۳	جدول شماره ۲-۱ نظریه‌های مبتنی بر اندازه بهینه شهر در چارچوب شبکه شهری
۳۳	جدول شماره ۲-۲ سیاست‌ها و قالب‌های کالبدی نظریه‌های توسعه فضایی
۳۴	جدول شماره ۲-۳ درجه نخست شهری در نظام شهری برپایه شاخص چهار شهر
۳۸	جدول شماره ۲-۴ الگوی طبقه‌بندی جمعیتی شهرها
۴۴	جدول شماره ۳-۱ سطوح ارتفاعی برحسب وسعت و سهم از مساحت
۴۶	جدول شماره ۳-۲ مشخصات دشت‌های استان کرمانشاه

- ۴۷ جدول شماره ۳-۳ مشخصات ایستگاههای سینوپتیک استان کرمانشاه
- ۴۸ جدول شماره ۳-۴ میانگین سالانه دما در ایستگاههای استان
(دوره آماری ۱۹۹۰-۲۰۰۴)
- ۵۹ جدول شماره ۳-۵ منزلت سیاسی - اداری کرمانشاه در نظام تقسیمات سیاسی ایران
از حکومت هخامنشی تا قاجاریه
- ۶۱ جدول شماره ۳-۶ تقسیمات سیاسی استان در سال ۱۳۸۵
- ۶۳ جدول شماره ۳-۷ میزان رشد سالانه جمعیت استان کرمانشاه به تفکیک
نقاط شهری و روستایی در سالهای ۸۵-۱۳۵۵
- ۶۵ جدول شماره ۳-۸ مقایسه نسبت جمعیت شهری و روستایی کشور و استان کرمانشاه
طی سال های ۸۵-۱۳۵۵
- ۶۷ جدول شماره ۳-۹ سهم جمعیت شهرستانهای استان کرمانشاه از کل جمعیت آن
به تفکیک نقاط شهری و روستایی (۱۳۸۵)
- ۶۸ جدول شماره ۳-۱۰ ضریب شهرنشینی در استان کرمانشاه طی سالهای ۸۵-۱۳۵۵
- ۷۰ جدول شماره ۳-۱۱ تعداد و سهم جمعیت شهری و روستایی استان
برحسب شهرستان (۱۳۸۵)
- ۷۳ جدول شماره ۳-۱۲ وضع فعالیت در نقاط شهری استان کرمانشاه
طی سالهای ۸۵-۱۳۵۵

- ۷۵ جدول شماره ۳-۱۳ شاغلان به تفکیک سه بخش عمده فعالیت در
نقاط شهری استان و برحسب شهرستان (۱۳۸۵)
- ۸۰ جدول شماره ۳-۱۴ طبقه بندی جمعیتی شهرهای استان کرمانشاه (۱۳۵۵)
- ۸۱ جدول شماره ۳-۱۵ طبقه بندی جمعیتی شهرهای استان کرمانشاه سال ۱۳۶۵
- ۸۲ جدول شماره ۳-۱۶ طبقه بندی جمعیتی شهرهای استان کرمانشاه سال ۱۳۷۵
- ۸۴ جدول شماره ۳-۱۷ طبقه بندی جمعیتی شهرهای استان کرمانشاه سال ۱۳۸۵
- ۸۶ جدول شماره ۳-۱۸ رتبه- اندازه شهرهای استان کرمانشاه در سال ۱۳۵۵
- ۸۹ جدول شماره ۳-۱۹ رتبه- اندازه شهرهای استان کرمانشاه در سال ۱۳۶۵
- ۹۱ جدول شماره ۳-۲۰ رتبه اندازه شهر های استان کرمانشاه در سال ۱۳۷۵
- ۹۴ جدول شماره ۳-۲۱-رتبه – اندازه شهر های استان کرمانشاه، سال ۱۳۸۵
- ۹۶ جدول شماره ۳-۲۲ سهم طبقات شهری از کل جمعیت شهرنشین استان کرمانشاه
طی سال های ۸۵-۱۳۵۵
- ۹۹ جدول شماره ۴-۱ تقسیمات منطقه ای کشور در مطالعات موسسه بتل

- ۱۰۹ جدول شماره ۲-۴ مناطق و تعداد نواحی برنامه‌ریزی در طرح کالبدی ملی
- ۱۱۰ جدول شماره ۳-۴ شبکه شهری پیشنهادی طرح کالبدی ملی برای منطقه زاگرس
- ۱۲۱ جدول شماره ۴-۴ اهداف ، سیاست ها و قالب های کالبدی سیاست های پیشنهادی طرح های منطقه ای برای شهر کرمانشاه
- ۱۲۱ جدول شماره ۵-۴ سیاست های اجرایی پیشنهادی در طرح های منطقه ای

فهرست اشکال و نمودارها

- شکل شماره ۱-۱ فرایند تحقیق
۳
- شکل شماره ۱-۲ سلسله مراتب سکونتگاهها در نظریه مکان مرکزی
۱۹
- شکل شماره ۲-۲ مراحل انتشار توسعه به کمک قطب رشد
۲۶
- شکل شماره ۳-۲ موقعیت فضائی کشت _ شهرهای پیشنهادی فریدمن
۳۰
- شکل شماره ۱-۵ جایگاه ایفای نقش عملکردی شهر کرمانشاه در طرح ریزی
و اجرای طرح های منطقه ای
۱۲۹
- شکل شماره ۲-۵ راهکارها و سیاست های پیشنهادی برای نظام شبکه شهری
استان کرمانشاه
۱۳۷
- نمودار شماره ۱-۳ روند نرخ رشد جمعیت شهرنشین و روستانشین استان کرمانشاه
طی سالهای ۸۵-۱۳۵۵
۶۴
- نمودار شماره ۲-۳ مقایسه نسبت جمعیت شهری و روستایی استان کرمانشاه
طی سال های ۸۵-۱۳۵۵
۶۵
- نمودار شماره ۳-۳ سهم جمعیت شهری شهرستان های استان کرمانشاه
از کل جمعیت شهری استان -۱۳۸۵
۶۸
- نمودار شماره ۳-۴ میزان شهرنشینی در شهرستان های استان کرمانشاه - ۱۳۸۵
۷۱
- نمودار شماره ۳-۵ سهم جمعیت شاغل مناطق شهری شهرستان های استان
۷۶

از کل جمعیت شاغل شهری آن، ۱۳۸۵

- ۷۷ نمودار شماره ۳-۶ نمودار بوزه گارنیه در مناطق شهری شهرستانهای
استان کرمانشاه، (۱۳۸۵)
- ۸۶ نمودار شماره ۳-۷ مقایسه جمعیت مطلوب با جمعیت موجود شهرهای
استان، ۱۳۵۵
- ۸۹ نمودار شماره ۳-۸ مقایسه جمعیت مطلوب با جمعیت موجود شهرهای
استان، ۱۳۶۵
- ۹۱ نمودار شماره ۳-۹ مقایسه جمعیت مطلوب با جمعیت موجود شهرهای
استان، ۱۳۷۵
- ۹۴ نمودار شماره ۳-۱۰ مقایسه جمعیت مطلوب با جمعیت موجود شهرهای
استان، ۱۳۸۵
- ۹۶ نمودار شماره ۳-۱۱ سهم جمعیتی طبقات شهری شبکه شهری استان کرمانشاه
از کل جمعیت شهری آن طی سالهای ۸۵-۱۳۵۵
- ۱۲۴ نمودار شماره ۵-۱ سهم جمعیتی طبقات شهری از کل جمعیت شهری
استان کرمانشاه، ۱۳۸۵
- ۱۲۵ نمودار شماره ۵-۲ سهم جمعیتی شهرهای استان از کل جمعیت شهری
استان کرمانشاه، ۱۳۸۵

فهرست نقشه ها

صفحه	عنوان
۴۳	نقشه شماره ۱-۳ پهنه بندي ارتفاعي استان کرمانشاه
۴۹	نقشه شماره ۲-۳ تقسيمات آب و هوائي استان کرمانشاه
۵۱	نقشه شماره ۳-۳ تقسيم بندي حوزه هاي آبريز در استان کرمانشاه
۵۲	نقشه شماره ۴-۳ پراکندگي گسل ها در استان کرمانشاه
۵۴	نقشه شماره ۵-۳ انطباق قنبلت هاي محيطی و نواحی متراکم جمعیتی در استان کرمانشاه
۶۱	نقشه شماره ۶-۳ نقشه تقسيمات سياسي استان کرمانشاه ، ۱۳۸۸

- نقشه شماره ۷-۳ تراکم نسبی جمعیت در شهرستان های استان کرمانشاه ، ۱۳۸۵ ، ۶۴
- نقشه شماره ۸-۳ پراکنش نقاط روستائی و مراکز شهری در استان کرمانشاه ، ۱۳۸۵ ، ۶۴
- نقشه شماره ۹-۳ سهم جمعیت شهری شهرستان ها ی استان کرمانشاه
از کل جمعیت شهری آن، ۱۳۸۵ ، ۶۶
- نقشه شماره ۱۰-۳ رده بندی جمعیتی شهرهای استان کرمانشاه ، ۱۳۵۵ ، ۸۰
- نقشه شماره ۱۱-۳ رده بندی جمعیتی شهرهای استان کرمانشاه ، ۱۳۶۵ ، ۸۱
- نقشه شماره ۱۲-۳ رده بندی جمعیتی شهرهای استان کرمانشاه ، ۱۳۷۵ ، ۸۲
- نقشه شماره ۱۳-۳ رده بندی جمعیتی شهرهای استان کرمانشاه ، ۱۳۸۵ ، ۸۴
- نقشه شماره ۱-۴ مناطق ۱۱ گانه برنامه ریزی در طرح بتل مموریان ، ۱۳۵۱ ، ۹۹
- نقشه شماره ۲-۴ منطقه بندی کشور بر اساس حوزه نفوذ شهرهای اصلی کشور ، ۱۰۲
- نقشه شماره ۳-۴ نظام شهری پیشنهادی ، ۱۰۲
- نقشه شماره ۴-۴ پیش بینی جمعیت شهرهای بیش از ۲۵۰ هزار نفر ، ۱۰۴
- نقشه شماره ۵-۴ سطح بندی مراکز خدمات برتر تا افق ۱۳۸۱ ، ۱۰۶
- نقشه شماره ۶-۴ تقسیمات طرح کالبدی ملی ایران ، ۱۰۹

- نقشه شماره ۷-۴ سطح بندي پيشنهادي مراكز جمعيتي
۱۱۴
- نقشه شماره ۸-۴ پيشنهاد خدمات برتر و سلسله مراتب شهري
۱۱۷
- نقشه شماره ۹-۴ سهم شهرهاي استان کرمانشاه از کل مراكز فعاليتي آن
۱۲۰
- نقشه شماره ۱-۵ پراکنش طبقات شهري در شبکه شهري استان کرمانشاه، ۱۳۸۸
۱۲۵
- نقشه شماره ۲-۵ مقايسه جمعيت موجود و مطلوب شهر هاي استان کرمانشاه، ۱۳۸۵
۱۲۶
- نقشه شماره ۳-۵ حوزه نفوذ درجه يك شهرکرمانشاه
۱۳۰
- نقشه شماره ۴-۵ الگوي عملکردي پيشنهادي براي شبکه شهري استان کرمانشاه
۱۳۷

چکیده

میزان شهرنشینی هرچند که به یکی از شاخص های موثر در تعیین سطح توسعه اقتصادی ، اجتماعی و فرهنگی هر جامعه است ، ولی عدم توجه به وضعیت نظام شهری و نحوه پراکنش و توزیع نقاط شهری از یک طرف و رشد شتابان جمعیت یک یا چند نقطه شهری نسبت به سایر نقاط شهری هر منطقه می تواند سبب ایجاد عدم تعادل در توزیع جمعیت و به تبع آن توزیع نامتعادل امکانات اقتصادی در سطح منطقه شود .

استان کرمانشاه یکی از استان های غربی کشور است که با ضریب شهرنشینی $67/8$ درصد (1385) $2/6$ درصد از کل جمعیت شهرنشین استان را در خود جای داده است . در این پایان نامه سعی شده است که ضمن بررسی ویژگی های محیطی ، انسانی و اقتصادی استان (با تاکید برنظام شهری) وضعیت شهرنشینی ، نظام شهری و طرح های منطقه ای مصوب نیز مورد بررسی قرار گیرند.

بررسی شبکه شهری استان نشان داده که این استان به شدت با پدیده نخست شهری وعدم تعادل در شبکه شهری روبروست و تصویب طرح های منطقه ای که با ایفای نقش مرکزیت منطقه غرب به شهر کرمانشاه ، سبب ایجاد طیف وسیعی از خدمات و امکانات اقتصادی در شهر کرمانشاه و به تبع آن جذب و نگهداشت بیشتر جمعیت در این شهر شده اند ، به این مسئله دامن زده و آن را تشدید نموده اند.

واژه های کلیدی : نظام شهری ، طرح منطقه ای ، سیاست های اجرایی

فصل اول

چارچوب تحقیق

فصل اول - چارچوب تحقیق

۱-۱- مقدمه

به طور کلی در نظام توزیع مکانی سکونتگاهها (نقاط شهری و نقاط روستایی دو دسته عمده از عوامل تحت عنوان عوامل محیط طبیعی و عوامل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی تاثیر به سزایی دارند. از سوی دیگر در زیر مجموعه عوامل دسته دوم می توان به طرح های منطقه ای و سیاست های اتخاذ شده توسط آنها، اشاره کرد که نقش به سزایی در متحول نمودن سکونتگاهها از طریق ایجاد ویا توسعه مراکز مختلف خدماتی، زیربنایی و اقتصادی دارند. حاصل چنین روندی جذب و نگهداشت جمعیت و در صورت تداوم، ایجاد ویا تشدید عدم تعادل در نظام شبکه شهری است.

استان کرمانشاه یکی از استانهای پرجمعیت کشور است که شهر کرمانشاه به عنوان برترین شهر در نظام شبکه شهری آن است. بررسی آمار جمعیتی این شهر نشان میدهد که همواره به عنوان یکی از شهرهای پرجمعیت در مناطق غربی کشور و نیز پر جمعیت ترین شهر استان کرمانشاه بوده است. از بدو شروع طرح های منطقه ای، این شهر به عنوان مرکز استان و یک شهر ویژه در محدوده غرب کشور مورد توجه برنامه ریزان و سیاست گذاران بوده است. پیامد اجرای طرح های منطقه ای در این شهر، تمرکز مراکز خدماتی و اقتصادی ویژه و تخصصی با مقیاس عملکردی فرا شهری و جذب بالای جمعیت به این شهر بوده که سبب شده عدم تعادل موجود در نظام شبکه شهری آن تشدید شود.

در این پایان نامه سعی شده است ابتدا ویژگی های جغرافیای طبیعی و انسانی، اقتصادی (با تاکید بر نظام شهری) استان بررسی و مسئله عدم تعادل در نظام شبکه شهری آن مورد تحلیل قرار گیرد، سپس طرح های منطقه ای مصوب مورد بررسی مشروح قرار گیرد.

۲-۱- فرایند تحقیق